

Kap. 1. «Jeg ville jo si nei» – seksuell vold i parforhold

Margunn Bjørnholt og Hannah Helseth

Sammendrag

Ved å ta utgangspunkt i seksuell vold som en sentral del av vold i parforhold tydeliggjør kapitlet kjønnsdimensjonen i partnervold. Gjennom et møte mellom normative forståelser av etiske seksuelle relasjoner og kvinners erfaringer med et spekter av seksuell vold utvikles en typologi for å begrepsfeste og fordype forståelsen av seksuell vold i parforhold. Teorier som begrepsfester seksuell vold i andre kontekster og relasjoner, viser seg fruktbare for å forstå vold i parforhold som kjønnet fenomen.

Nøkkelord: vold i parforhold, partnervold, seksuell vold, seksuell trakassering, voldtekt

Abstract

By focusing on sexual violence as a central part of intimate partner violence (IPV), this chapter elucidates the gender dimension of IPV. Through a meeting between normative understandings of ethical sexual relations and women's experiences, a typology is developed to conceptualize and deepen the understanding of sexual violence in intimate relations. Theories that conceptualize sexual violence in other contexts and relationships proved helpful in understanding IPV as a gendered phenomenon.

Keywords: intimate partner violence, domestic violence, sexual violence, sexual harassment, rape, IPV

Innledning

Hvilken betydning har seksuelle krenkelser i relasjoner preget av partnervold? Hvor går skillene mellom ønsket sex og sexpress i relasjoner preget av vold? I dette kapitlet argumenterer vi for at seksuell vold er en sentral og kjønnet del av vold i parforhold, gjennom en analyse av kvalitative intervjuer med personer som har opplevd partnervold. Den seksuelle volden utgjør et spekter av erfaringer, og vi presenterer her en typologi for å begrepsfeste og fordype forståelsen av seksuell vold i parforholdet. Typologien er både et selvstendig bidrag til begrepsfesting og forståelser av seksuell vold i parforholdet, og en videreutvikling av tidligere forskeres begrepsfesting.

Vår analytiske strategi for å utvikle typologien er en dialog mellom normativ teori om seksuell subjektivitet og kvinners erfaringer av seksuell vold i heteroseksuelle relasjoner. Det som binder de ulike formene for seksuell vold sammen i alle dens former, relasjoner og kontekster, er hva den hindrer, nemlig muligheten til å utvikle og leve ut seksuell handlingsevne og subjektivitet (Cahill, 2014; Cornell, 1995, 1998). Vi tar fraspark i teorier som først og fremst er utviklet for å beskrive seksuell vold generelt og ikke i parrelasjonen spesielt, og lar idealene møte kvinnenes konkrete erfaringer. Slik gjør vi det mulig å både se de partikulære formene som seksuell vold tar i parforholdet, og å se disse formene for vold i sammenheng med seksuell vold i andre kontekster og relasjoner. I løpet av det siste året har det vært mange diskusjoner om seksuell trakassering, maktmisbruk og voldtekt under emneknaggen #metoo, men i Norge har debatten i all hovedsak foregått i en arbeidslivskontekst (Sletteland, 2018; Sletteland & Helseth, 2018). Det kan tyde på et behov for å se hvordan seksuell vold kommer til uttrykk i ulike kontekster, og vår typologi er et skritt mot å se slike sammenhenger.

Nedenfor vil vi først presentere teoretiske rammeverk og metode. Deretter presenterer vi typologien, for så å gjøre en mer detaljert analyse av to eksempler som representerer

ytterpunkter i typologien. I den siste delen diskuterer vi hvordan typologien kaster lys over seksuell vold som del av vold i parforhold, og kan utvide forståelsen av de kjønnede dynamikkene i partnervold.

Teoretisk rammeverk

Vi har valgt et teoretisk rammeverk der vi kombinerer tre feministiske teoritradisjoner: en kontinuumforståelse av vold, forståelser av kvinnelig kroppslig erfaring og sårbarhet i heteroseksuelle relasjoner og normative idealer for kjønnsrettferdige seksuelle relasjoner. Typologien vi utvikler her, er et møte mellom teorier om kjønnsrettferdige seksuelle relasjoner og kvinners erfaringer av seksuell vold i parforholdet. Å legge heteroseksuelle kvinners erfaringer til grunn gjør vi vel vitende om at teoretisering og politisering av kvinners erfaringer har vært, og fortsatt er, gjenstand for debatt. Feministiske teoretikere på 1990-tallet problematiserte det å ta utgangspunkt i kvinners erfaringer som grunnlag for teoriutvikling og politikktutvikling, fordi det førte med seg en essensialisering av kvinnelighet og en reproduksjon av hierarkier ved at noen kvinners situerte erfaringer var i sentrum for den teoretiske og politiske analysen (Mohanty, 2003; Scott, 1992; Skeggs, 1997). En beslektet kritikk argumenterte for at offerfokus bidro til en diskurs om kvinner som svake og voldtagbare, og at denne diskursen bidro til å gjøre voldtekt til et større og verre fenomen enn det var (Marcus, 1992). I dagens teoretiske landskap er det flere som forsøker å forene innsikter om språkets kategoriserende makt for handlingsalternativer og situerte kroppslige erfaringer (Alcoff, 2014; Gavey, 2005; Gunnarsson, 2018). I tråd med Linda Alcoff (2014) forstår vi erfaringer som både kroppslige og som formet av historiske forutsetninger og kulturelle forestillinger, og vi deler videre hennes konklusjon om at vi fortsatt trenger å lytte til ofres erfaringer. Seksuell vold er en kroppslig erfaring, og vi anvender et erfaringsbegrep som trekker på feministiske teoretiseringer av kroppens situerthet. I Toril Moi (1998, s. 91) lesning av Simone de Beauvoir vektlegger hun Beauvoirs forståelse av at kroppen er en situasjon, og oppfordrer til teoretisering med utgangspunkt i konkrete kropp som alltid befinner seg i en sosial sammenheng som både begrenser og muliggjør handling. Det er gjennom kroppen vi erfarer, og det er slik noe blir en levd erfaring, hevder Moi.

Mot en feministisk forståelse av etisk sex

Nicola Gavey (2005) har begrepsfestet gråsonene mellom sex og voldtekt ved å anvende betegnelsen «uetisk sex» [unjust sex], som senere har blitt videreutviklet hos Ann Cahill (2014). Gavey (2005) viste til kvinners fortellinger om gråsoeopplevelser og mente Cahills (2001) tidligere påstand om at kvinner vet når sex er frivillig eller ikke, stemte. Cahill (2014) anerkjente kritikken. Deretter videreutviklet hun begrepet «uetisk sex» for å skille ubehagelige seksuelle samhandlinger fra voldtekt og formulere et ideal om etisk sex. Det som forener uetisk sex og voldtekt, hevder Cahill, er at begge avviser kvinnens seksuelle handlingsevne (agency). Cahill definerer etisk sex som seksuell samhandling som ivaretar retten til seksuell handlingsevne: «To have sexual agency is to be recognized and effective as an active element in the creation of an intersubjective interaction; it is, in an Irigarayan sense, to be recognized as sexually distinct from the other, such interaction is marked by difference» (2014, s. 754).

Cahill hevder at samtykke ikke er nok for å definere etisk sex. Til grunn for skepsisen ligger det en forståelse av at gråsoeovergrep preges av ambivalens. Kanskje er det slik at man ikke vil ha sex, men vil at han skal slutte å mase, eller at det å samtykke til sex er det minst dårlige blant handlingsalternativene. Det vil finnes menn som søker kvinners samtykke for deretter å anvende hennes aksept for å legitimere uetisk sex. Cahills alternativ er at alle skal ha rett til

seksuell handlingsevne. Retten til seksuell handlingsevne handler om muligheten til å forme den seksuelle samhandlingen, og om hennes (eller hans) begjær påvirker selve akten. Cahill anvender også seksuell handlingsevne til å skille mellom voldtekt og uetisk sex. Uetiske seksuelle samhandlinger skjer på en persons befaling: «the force that is limiting her sexual agency is the man's purported right to have disproportionate say in the nature of the sexual interaction that is being considered» (2014, s. 756). Hennes handlingsevne er der, men den betyr lite. Voldtekt er når en person nektes seksuell handlingsevne, når handlingsevnen regelrett knuses. Sentralt i Cahills forståelse av etisk sex er at de involvertes seksuelle handlingsevne rommes gjennom hele den seksuelle samhandlingen. Dette er et normativt ideal som kan belyse hvordan alle former og grader av seksuell vold er problematisk. Cahills kritikk av «samtykke» som ideal er relevant for seksuell vold i parforholdet, hvor underminering og sublimе former for press i konteksten av relasjonen gjør samtykke problematisk.

Det fremstår derimot uklart hos Cahill hvordan seksuell handlingsevne skal defineres, og hva som er betingelser for at den skal kunne utvikles. Drucilla Cornells forståelse av retten til et imaginært domene bidrar til å klargjøre hva seksuell handlingsevne er. Cornell (1995; 1998) hevder at seksuell frihet er både psykologisk, relasjonelt og kulturelt betinget, men også en individuell rettighet. Hun inntar en eksplisitt normativ posisjon ved å forsvare «a feminist view of legal equality that synchronizes the distinct values of freedom and equality in the emotionally fraught sphere of life we call sex» (s. 3).¹ Cornell beskriver tre betingelser som skal ivareta et minimum av individualisering, forstått som en prosess og det ufullendte prosjekt med å bli en person: «1) bodily integrity, 2) access to symbolic forms sufficient to achieve linguistic skills permitting the differentiation of oneself from others, and 3) the protection of the imaginary domain itself» (s. 5). De to første samsvarer med Cahill som også er opptatt av seksuell handlingsevne som retten til å bli anerkjent som kroppslig forskjellig. Cornell tilføyelse er det «imaginære domenet», som retten til et eget seksuelt rom, et sted å drømme og fantasere seg frem til hvem man vil være, uten å bli påført skam. Hun argumenterer for at opprettholdelsen av et slikt domene er knyttet til frihet: «our sense of freedom is intimately tied to the renewal of the imagination as we come to terms with who we are and who we wish to be as sexuate beings» (s. 8). Alle har rett til et eget seksuelt rom, og du har ikke har rett til å påføre noen andre ditt imaginære domene (1995, s. 8). Cornell beskriver kjønnsnøytrale idealer, men tar også sikte på å være kjønns sensitiv. Hun understreker særlig utfordringer kvinner har til å utvikle en seksualitet som ikke er farget av kulturelle forestillinger der det feminine er blitt degradert. Hun bidrar med et normativt vokabular til å beskrive den kjønnsrettferdigheten som seksuell vold skaper og opprettholder. Implisitt og eksplisitt legger denne teorien til grunn at seksualiteten er viktig for å kunne utvikle et selv. Det er også derfor at seksuell vold er så skadelig.

Kontinuum – erfaringer

I møte mellom voldsutsatte kvinners erfaringer og beskrivelser og de juridiske definisjonene av partnervold oppsto det ifølge Liz Kelly (1987, 1988) en diskrepans. Lovverket handlet om alvorlighetsbedømming av enkelthendelser, mens Kelly med utgangspunkt i kvinnenes

¹ Stefansen, Smette og Bossy (2014) anvender Tove Stang Dahls begrep kjønnsfrihet som normativt rammeverk for sin analyse av uønsket berøring. Det samme gjør Skilbrei og Stefansen (2018) i læreboken *Seksuell vold*. Begrepet kjønnsfrihet handler om retten til selv å bestemme om og hvordan man vil inngå i seksuelle relasjoner. Dette ligger nær Cornells forståelse. Vi velger her å anvende Cornells forståelse siden hun spesifikt beskriver betingelsene for utvikling av seksuell subjektivitet.

erfaringer mente voldens karakter i parrelasjonen heller burde forstås som et kontinuum.² Slik Kelly (2012, s. xxi) beskriver det: «(...)it was the everyday and everynightness of violence that was foregrounded, that (the) more mundane encounters with gendered power relations were connected to the extremes which are deemed worthy of legal regulation and media attention». Kontinuumsbegrepet ble anvendt av Kelly for å understreke de kjønnede betydningene av mindre alvorlige seksuelle krenkelser og sette dem i sammenheng med de grove uttrykkene. Denne tankegangen viser til at kvinners kroppslige erfaringer av seksuelle krenkelser må forstås i sammenheng ikke bare med hverandre, men med kulturelle, institusjonelle og strukturelle uttrykk for kjønnsrettet makt (Kelly, 1987; 1988; 2012; Smart, 1995). Den andre måten kontinuum forstås på hos Kelly, er knyttet til hvordan ulike handlinger følger hverandre, og at det ikke alltid er lett å skille dem fra hverandre: «that categories shade into and out of one another». Kontinuumsbegrepet slik vi anvender det her, dekker begge forståelsene til Kelly. Det vil si at ulike handlinger må ses i sammenheng for å understreke det relasjonelle og kontekstuelle i partnervolden, og at de kompliserte seksuelle relasjonene i voldelige parforhold ofte gjør at grensene mellom voldtekt og sex inneholder nyanser av grått.

Kvinnens kroppslige sårbarhet

Den seksuelle volden er knyttet til biologiske og kroppslige forhold. Menn har gjennomsnittlig større kroppsstørrelse og fysisk styrke, noe som gjør at kvinners frykt for seksuell vold også er biologisk betinget. Men kroppen er også en situasjon. Det vil si at frykt for menns vold og forståelser av og muligheten til å forsvare sitt eget seksuelle imaginære domene er betinget av situasjonen, relasjonen og den kulturelle konteksten. Cahill (2001) argumenterer for at det å leve opp til kulturelle normer for skjønnhet og kvinnelighet innebærer en ontologisk fremmedgjøring og innskrenking av kvinnekroppen. Den kulturelle tilpasningen gjør at mange kvinner ikke har tilgang til sitt fulle fysiske potensial, men er preget av «a feminine bodily comportment that is marked by fear» (Cahill, 2001, s. 157). Alia Al-Saji (2010) hevder at normalisering av uønsket berøring i kulturen kan innskrenke kvinners kroppslige frihet: «Within a social field where it constantly risks unwanted and intrusive touch, feminine embodiment seems habituated to a certain defensive tactile self-containment» (2010, s. 33). Linda Alcoff på sin side understreker at «It can also become habituated to failure in its defensive efforts» (2014, s. 459). Det Al-Saji og Alcoff påpeker, er hvordan de gjentakende krenkelsene av kvinners intimsone fører til en internalisering av kvinnelig frykt for overgrep. Det er faktumet at du har en kvinnekropp som gjør deg sårbar, og kroppen blir dermed ikke noe som kan beskytte deg. Mannlighet, derimot, forbindes med fysisk styrke og evne til å utøve vold, og menn opparbeider kropp som i større grad utnytter sitt fysiske potensial og er mer kampberedte. Siden heteroseksuelle kvinner har en tendens til å ha seksuelle forhold med menn som er større og sterkere enn dem, er heteroseksuelle kvinner ofte i situasjoner av kroppslig maktulikheter i parrelasjonen. Begjæret etter kjønnsforskjell, i dette tilfellet menn som er fysisk sterkere, er med på å forsterke utsatthet for vold. Den kroppslige kjønns- og maktulikheten gjør at kanskje særlig heteroseksuelle kvinner er mer utsatt for seksuell vold i parforholdet. Kvinners frykt for både å bli voldtatt og drept er også en sosialisert frykt: Voldtekt og drap på kvinner er blant annet et standardrepertoar i krimsjangeren. «The Staunch prize» er en alternativ litteraturpris for kriminalromaner, opprettet av den britiske manusforfatteren

² I Norge fikk vi en ny familievoldsparagraf ved virkning fra 2005, som nettopp er ment å fange inn langt mer enn enkelthendelser – også når det gjelder seksuell vold. Vår familievoldsparagraf er inspirert av den svenske lovendringen på dette området, som kom noen år tidligere.

Bridget Lawless. Kriteriene for å bli vurdert er at ingen kvinne blir drept, voldtatt, forfulgt eller banket opp i fortellingen. Ingen av krimromanene som ble gitt ut på større norske forlag våren 2018, innfridde disse kriteriene (Meyer, 2018).

Kvinner frykt er også basert på en empirisk realitet. Langt flere kvinner enn menn blir drept av partner/ekspartner (Kripos, 2017, p. 14; UNODC, 2018; Vatnar, Friestad & Bjørkly, 2018), og det er ofte en historie med vold i forkant (Dobash & Dobash, 2015).

Det er en annen dimensjon ved den seksuelle volden som også handler om kvinners kroppslige sårbarhet: svangerskap, fødsel og barsel. Det er en situasjon merket av kjønnsforskjell, og at graviditet og fødsel er kroppslige situasjoner hvor kvinner er sårbare og særlig avhengige av omsorg og støtte (Engnes, Lidén & Lundgren, 2012). I voldelige parforhold blir denne sårbarheten forsterket ved at partneren utøver det som anses som reproduktiv vold, som kan være ved å tvinge henne til abort, til å gjennomføre et svangerskap eller ved å utøve vold mot den gravide kroppen hennes. Under en graviditet vil volden også true barnet hun bærer, og hennes kropp er barrieren mellom barnet og voldsutøveren. Dette er hva vi kaller reproduktiv vold.

Forståelsene av kvinnelig kroppslig sårbarhet setter både uetisk sex og voldtekt, og mulighetene for å utvikle og videreutvikle seksuell handlingsevne, inn i en sosial og kulturell ramme, og gjør det mulig å forstå kvinners utsatthet for seksuell vold. Til sammen gjør disse tre teoretiske tilnærmingene – voldens kontinuum, en forståelse av etisk sex og kvinners kroppslige sårbarhet – det mulig å begrepsfeste seksuell vold i parforholdet og bidra til en forståelse av seksuell vold som et kjønnnet fenomen.

Utvalg og metode

I alt 37 personer som hadde erfaring med vold fra partner ble intervjuet, 28 kvinner og 9 menn, rekruttert dels gjennom NKVTS omfangsstudie *Vold og voldtekt i Norge* (Thoresen og Hjemdal, 2014) og dels via Facebook. Intervjuene ble lest og kodet gjennom en abduktiv prosess (Tavory & Timmermanns, 2014), hvor forfatterne hver for oss merket oss det vi fant interessant ved de transkriberte intervjuene, og møttes for å lage analysenotater med avmerkede sitater for hvert intervju. Parallelt leste vi ulike teoretiske bidrag som kunne opplyse de temaene som fanget vår interesse. Den seksuelle volden i materialet dekker et vidt spekter av erfaringer, og vi så behovet for å systematisere og begrepssette disse erfaringene. Vi gikk gjennom alle omtaler av seksuell vold i intervjuene og oppsummerte dem i korte beskrivelser på én til to setninger. Ut fra disse lagde vi en typologi for seksuell vold i parforhold. I neste underkapittel presenterer vi typologien. Deretter går vi mer i dybden på to av de seksuelle voldsformene som vi har identifisert og begrepsatt i typologien, ved å analysere to caser som representerer henholdsvis «dominerende beføling» og «seksualisert voldsregime».

En typologi av seksuelle voldsformer i parforhold

Analysen av intervjuene gjorde det klart at seksuell vold var en viktig del av voldsbildet for kvinnene, mens ingen menn nevnte seksuell vold fra partner. Blant de kvinnelige informantene hadde en stor andel (18 informanter – to tredjedeler av kvinnene) erfaringer som vi kategoriserte som ulike former for seksuell vold. Dette er et minimumstall, da seksuell vold ikke kom opp i alle intervjuene og ikke alle ble spurt om seksuell vold. Ni av kvinnene nevnte det ikke selv og ble ikke spurt. Én svarte benektende på spørsmål om seksuell vold.

Intervjuene gir grunnlag for å se seksuell vold i parforhold som en integrert del av volden og som en særegen kjønnnet voldsform som rammer kvinner. En tredjedel uttrykte også frykt for å bli skadet eller drept. Graviditet, fødsel og barseltid var også situasjoner av særlig kroppslig sårbarhet, og for enkelte overlappet reproduktiv vold med seksuell vold.

I sin magisteravhandling (1988) undersøkte Kristin Skjørten seksuelle overgrep fra parter som del av vold i parforhold. Hun fant at atten av de tjue kvinnene hun intervjuet på krisesenter, (også) hadde erfaringer med seksuell vold. I vår analyse finner vi et spekter av seksuelle voldsformer, som går fra uønsket berøring til voldtekt og spenner fra enkelthendelser av ulik grovhetsgrad til systematisk seksuell vold.

Gjennom kontinuumsforståelsen knyttes disse handlingene sammen på to måter. Kvinnenes erfaring av seksuell vold i parforholdet forstås ikke som enkelterfaringer, men ses i sammenheng med andre voldsformer. I tillegg knytter kontinuumsforståelsen de milde handlingene til de grove ved at de forsterker hverandre og utgjør for den utsatte del av den samme undertrykkelsen. Kontinuumsforståelsen gjør det mulig å se dette fra den voldsutsattes perspektiv, i dette tilfellet en heteroseksuell kvinne. I tillegg forstås de ulike typene seksuell vold som uttrykk for det samme, ved at volden på ulike måter hindrer hennes seksuelle subjektivitet, herunder retten til et eget imaginært domene.

Vi finner at erfaringene med seksuell vold utgjør et kontinuum av sexpress som både inneholder direkte press, vold, nedverdiggende seksuelle handlinger og/eller at relasjon i seg selv medfører press og/eller underminerer hennes seksuelle subjektivitet. Vi har kategorisert kvinnenes beskrivelser av seksuelle krenkelser i fem typer; dominerende beføling, seksuell (selv)objektivering, sex uten vilje, sex med tvang og reproduktiv vold. I noen relasjoner utgjør den seksuelle volden et regime, det vil si at volden gjennomsyrrer relasjonen. De fem ulike typene vold kan inngå som del av det vi kaller seksualisert voldsregime.

Dominerende beføling – utvise kontroll gjennom å utfordre hennes intimsøner

En kvinne forteller at han ofte befølte henne i offentlige sammenhenger på måter som var degraderende for henne, samtidig som han avviste hennes kjærtegn og hennes initiativ til sex når de var på tomannshånd. En ung jente beskriver at den kontrollerende kjæresten befølte henne på seksuelt invaderende måter når hun snakket med venner.

Seksuell (selv)objektivering – hennes seksualitet gjøres til en ting som han kan bruke og misbruke

Dette kommer til uttrykk hos fire informanter. I et forhold preget av psykisk vold tilbød hun seksuelle tjenester for å få lov til å legge seg i deres felles seng. En annen kvinne forteller at hun i et forhold der hun ble utsatt for vold anvendte sex for forsoning etter krangler, og at dette var forventet. I et annet tilfelle tok voldsutøveren initiativ til sex for å avlede oppmerksomheten fra samtaler om hans oppførsel. Han var ekstremt kontrollerende og var ikke opptatt av henne som person, men som et objekt som kunne tilfredsstille ham. En kvinne brukte seksualitet for å få nærhet i en rekke forhold, noe hun så som selvutnyttelse, og mente hang sammen med svake grenser som følge av omsorgssvikt i barndommen.

Sex uten vilje – hun føler seg presset til sex fordi det ikke finnes et rom for hennes seksuelle subjektivitet i relasjonen

To informanter fortalte om å gå med på sex uten å ville det. En kvinne forteller om et forhold preget av mye sexpress og kontroll der hun ofte hadde sex uten å ville det. Det var ikke alltid direkte press, men hun hadde problemer med å avvise ham, noe hun mente skyldtes at hun hadde tidligere erfaringer med overgrep. En annen forteller at hun noen ganger hadde sex for å holde ham fornøyd, men ikke ble direkte presset.

Sex med tvang – hennes samtykke blir ikke søkt (og i noen tilfeller blir hennes manglende seksuelle subjektivitet erotisert)

Åtte av kvinnene forteller om ulike varianter av å bli tvunget til sex. Syv forteller om voldtekter og voldtektsforsøk, og en om gjentatt seksuell tvang vi ser som del av et seksualisert voldsregime, som også er en egen kategori i typologien. En kvinne forteller at da hun gjorde det slutt, tvang han henne til å overnatte og utføre oralsex. Hun våget ikke å nekte fordi hun fryktet for sitt liv. To av kvinnene forteller at de ble voldtatt mens de sov, og at de konfronterte partneren sin med dette. I det ene tilfellet virket han skamfull, mens i det andre tilfellet var han uforstående og ville ikke lenger ha sex med henne, og han gikk over til å bruke porno i stedet. En fjerde kvinne forteller at han voldtok henne, og hun konfronterte ham. Han svarte ikke, men gjorde det ikke igjen. En femte kvinne forteller at hun ble voldtatt av sin første partner etter at han hadde slått henne, og av sin andre partner ved et annet tilfelle. I det andre voldelige forholdet blir voldtekten beskrevet som en liten og ikke spesielt betydningsfull del av alle krenkelsene i relasjonen. En sjettede kvinne forteller at relasjonen startet med en voldtekt, og at seksuell degradering var en del av relasjonen, at det syntes som om han nøt å se at hun hadde det vondt. En syvende kvinne forteller om et voldtektsforsøk fra partner og at han voldtok søsteren hennes. Den åttende kvinnen forteller at hun ble voldtatt i to ulike relasjoner og konfronterte partner som svarte med vold.

Reproduktiv vold – en utnyttelse av kvinners avhengighet ved graviditet, fødsel og barsel – og et kontinuum av reproduktiv og seksuell vold

Åtte av kvinnene hadde opplevd vold eller manglende omsorg og hensyntaken under graviditet, fødsel og barsel. Disse erfaringene omfattet å bli gravid etter voldtekt, bli presset til abort, slag i magen under graviditet, bli presset til fysisk aktivitet langt ut i svangerskapet og umiddelbart etter fødsel. Andre fortalte om manglende støtte og utskjelling under fødsel, manglende omtanke og støtte, og sexpress etter fødsel. Dette kaller vi reproduktiv vold. For tre av kvinnene flyter den reproduktive volden sammen med den seksuelle volden. En ble presset til å ta keisersnitt og presset til sex like etter fødsel. For en annen førte voldtekt fra partner til graviditet, og hun følte seg presset til abort. For en tredje førte fødsel til at seksuelle overgrep i et tidligere voldelig forhold ble tydelig for henne. Hun fikk en alvorlig psykisk reaksjon og klarte ikke å ta seg av barnet de første årene. Her er sammenhengen mellom den seksuelle volden og fødselen forskjøvet i tid, og hun er ikke utsatt for direkte reproduktiv vold i forholdet. På erfaringsplanet er det imidlertid en sammenheng, der overgrepserfaringen fra et tidligere forhold og reaksjonen på dette utløses av fødselen som en annen kroppslig erfaring. Dette viser at den seksuelle volden kan forme erfaringer senere i livet. Til sammen kan disse voldsformene utgjøre deler av det vi kaller et seksualisert voldsregime.

Seksualisert voldsregime – relasjonen gjennomsyres av seksuelle krenkelses

Tre av kvinnene fortalte om gjentatt og systematisk seksuell vold, som inngikk i et mønster av seksualiserte omgangsformer, tvang og degradering. En kvinne forteller at mannen presset henne til sex, og til seksuelle ubehagelige praksiser, vitset seksuelt om henne, truet med å voldta henne, utsatte henne for nattlige forhør om tidligere forhold og kritiserte hennes utilstrekkelighet. En annen kvinne forteller om et forhold som startet med voldtekt, og som var preget av ekstrem kontroll og seksuell degradering. En tredje opplevde at han krenket henne gjennom å kritisere kroppen, utseendet og seksualiteten hennes, mens hans seksualitet og kvinnebehov dominerte forholdet, og han skyldte på henne for egen seksuell svikt.

Ulike typologier om seksuell vold i parforhold

I sin studie kategoriserte Kristin Skjørten (1988) den seksuelle volden i fem ulike typer: (1) samleie med fysisk voldsutøvelse, (2) samleie etter konkrete trusler om fysisk eller psykisk vold dersom hun nekter, (3) samleie under mer diffust press – forskjellige grader av ubehag ved nekting – som ble opplevd som såpass alvorlig av kvinnen at hun velger samleie som det minste av to onder, (4) samleie for å få slutt på fysisk eller psykisk voldsutøvelse og (5) grader av press og tvang knyttet til utøvelsen av mer bisarr sex, slik kvinnene opplevde det (Skjørten, 1988, s. 148). Skjørtens to første kategorier ligger inne under sex med tvang i vår typologi. Kategori tre som omhandler diffust press, overlapper med «seksuell (selv-)objektivering», og kategori fire sammenfaller med vår kategori «sex uten vilje». Vi identifiserer i tillegg kategoriene «dominerende beføling» og «reproduktiv vold». I vår typologi har vi ikke en egen kategori for det Skjørten klassifiserte som «bisarr sex». De ulike formene for nedverdiggende seksuelle praksiser inngår i vår kategori «sex med tvang». Våre kategorier omfatter i tillegg kategoriene «dominerende beføling» og «reproduktiv vold». I tillegg til kategoriseringen av ulike typer seksuelle voldshandlinger har vi en kategori som vi kaller «seksualisert voldsregime». Det er en beskrivelse av relasjonen, og ikke enkelthandlinger, hvor den seksuelle volden er gjennomgripende og definerende for forholdet. Denne voldsformen rommer kombinasjoner av seksuelle voldsformer og andre voldsformer.

To eksempler på seksuelle voldsformer

Nedenfor går vi i dybden på to eksempler som representerer voldsformer som vi kaller henholdsvis *dominerende beføling* og *seksualisert voldsregime*. De representerer ytterpunkter i den seksuelle volden, fra uønsket berøring til en relasjon hvor den seksuelle volden er gjennomgripende. Samtidig som de kan sies å være uttrykk for det samme ved at begge kategorier beskriver handlinger som hindrer den andres like rett til seksuell subjektivitet og rett til et eget seksuelt rom.

Dominerende beføling

Dominerende beføling forstår vi som å utvise kontroll gjennom å utfordre den andres intimsoner. For å forstå hvordan «dominerende beføling» fungerer i «Maris» tilfelle, må vi beskrive relasjonen hun levde i. Hun var sammen med en mann som gjennomgående kritiserte henne for hvordan hun hadde sex, hennes matlaging og hva hun sa når de var ute blant folk. Seksualiteten er en del av maktutøvelsen i relasjonen. Fra begynnelsen av forholdet ville han bare ha sex når han tok initiativet og når han bestemte hva de skal gjøre. Han nektet å utveksle kjærtegn når de var på tomannshånd, og allerede tidlig i forholdet ville han tidvis ikke å ha sex med henne, noe hun oppfattet som straff. Etter hvert nektet han helt å ha sex, og da de på hennes initiativ forsøkte å få barn nummer to, fikk de assistert befruktning. Hun opplevde ham som skremmende ved at han stadig hadde raseriutbrudd. Han truet med å drepe katten i en diskusjon, og da hun og barna kom tilbake fra et kort ferieopphold, fant hun katten død i fryseren. Etter at han truet med å drepe dem alle, flyktet hun med barna.

Denne konteksten er sentral for å forstå det «dominerende» i befølingen «Mari» ble utsatt for. Mari forteller at han befølte henne på arbeidsplassen. Hun var sjef og ventet på at folk skulle sette seg før hun skulle holde en åpningstale, og sto der i finklær: «(...) og så kommer han bort da, og oppunder, innunder kjolen og på – på puppene og alt da [kort latter]» Det var foran alle de ansatte. Hun syntes «det var jo kjempefordrende. Og han var jo liksom litt full da ikke sant, og det var liksom bare moro, men det var jo ikke det. Nei, og sånn dreiv han på mye da, og jeg har prata med ei da etterpå, og hun sa 'ja men dere var jo forelska, dere var jo kjærester'.»

Kari Stefansen, Ingrid Smette og Dagmara Bossy (2014) har lagd en typologi for uønsket beføling basert på erfaringer fra unge som har fylt ut beskrivelser av slike opplevelser i en spørreundersøkelse. Basert på en analyse av de skriftlige beskrivelsene av uønsket berøring, vel og merke utenfor kjærestereelasjoner, skiller Stefansen, Smette og Bossy mellom invaderende, utprøvende og aggressiv beføling. *Seksualisert invadering* er klåing og tafsing som gjerne skjer litt tilfeldig, eksemplet forskerne bruker, er ei jente som skriver: «En klassekamerat tok meg på brystene. Det var ganske åpenlyst; midt i gangen på skolen» (10). Deres neste kategori er *utprøvende beføling* som er styrt av begjær eller romantiske intensjoner, hvor intimgrenser tøyes for å undersøke om den seksuelle interessen får gehør. Den siste kategorien er *aggressiv beføling* og beskriver uønsket berøring som fortsetter selv om personen sier ifra, eller er ute av stand til å gjøre det. «Maris» beskrivelse kan anses som en invaderende beføling som skjer overraskende og i andres påsyn. Han krenker hennes intimsfære. Samtidig gjør relasjonen mellom dem handlingen til noe annet enn den formen for invaderende beføling som Stefansen, Smette og Bossy beskriver. Kombinasjonen av relasjonen og at det skjer offentlig, markerer hans dominans over henne og kontroll over hennes seksualitet. Det gjør det til «dominerende beføling».

For det første representerer hendelsen en form for situasjonstvang (Goffman, Garfinkel, Ford, 2018), der de andres blikk forsterker undermineringen av hennes seksuelle handlingsevne. Fysiske kjærtegn er vanlig i kjærlighetsforhold, og det er heller ikke uvanlig med fysiske kjærtegn på offentlige steder, så det er vanskelig for betrakteren å se det som noe annet. For «Mari» oppleves det imidlertid som fornedrende å bli befølt foran et publikum. Hun blir her trukket ut av rollen som en person med makt og i en formell situasjon, og gjort til kjønn og objekt mens alle ser på. Publikummet gjør at hun blir et gissel. Hans tilsynelatende romantiske intensjoner vektlegges mer enn hennes kroppslige integritet i betrakterens øyne, som gjør det vanskelig for henne å protestere uten at de begge mister ansikt og i publikums øyne blir kompromittert som par. Sitasjonen representerer en tvang, og det er lettere å late som ingenting enn å reagere der og da. «Dere var jo kjærestere», sier venninnen når hun i ettertid forteller hvordan hun opplevde dette. Forestillinger om akseptabel adferd i kjærlighetsforhold anvendes for å sette hennes vilje til side og gjøre henne til et begjærsubjekt. Den manglende gjensidigheten i befølingen blir usynlig fordi de er kjærestere. For det andre inngår den dominerende befølingen i et mønster av kontroll og dominans i denne relasjonen, det vil si et kontinuum av flere voldsformer som hun utsettes for. Kombinasjonen av fremvisningen av «begjær» og «kjærlighet» i form av offentlig beføling, og avvisning, kritikk og kontroll både seksuelt og i hverdagen, utgjør et erfaringsmessig kontinuum av makt og dominans i forholdet. Videre viser dette eksemplet at ulike krenkelser av kroppslig integritet glir sammen på erfaringsplanet. En tilsynelatende mindre alvorlig grenseoverskridelse i offentligheten må forstås mot et bakteppe av kontroll og dominans i relasjonen. Det er denne sammenhengen som gjør handlingen til vold. Selv omtaler hun volden hun har vært utsatt for, som «bare psykisk vold». Dette viser at det mangler begreper og forståelse for krenking av seksuell subjektivitet – og hvordan denne henger sammen med frykt og trusler – som en del av vold i parforhold.

Seksualisert voldsregime

Begrepet «seksualisert voldsregime» beskriver en relasjon som gjennomføres av seksuelle krenkelser. «Anna» er illustrerende her. Hun forteller om et forhold med seksuell vold, vold under graviditet, eskalerende psykisk vold og livstruende fysisk vold. Den seksuelle volden var fremtredende fra starten: «Det var mye sexpress; og hvis jeg ikke vil ha det, så var det liksom galt for det trengte han og sånn.» De fikk tre barn sammen, og i forbindelse med graviditet og fødsel gled den seksuelle volden sammen med det vi kaller reproduktiv vold, som er en utnyttelse av kvinners sårbarhet ved graviditet, fødsel og barsel. Han presset henne

til sex rett etter fødselen og var ikke ivaretagende. Med det andre barnet måtte hun få planlagt keisersnitt for å tilpasse fødselen til hans jobb. Da hun var gravid med det tredje barnet, eskalerte volden: *«Han ble jo mer og mer truende når jeg var gravid det siste halve året (...) hev bøker på meg og drog meg i håret og klasket til meg.»* Han kritiserte henne og holdt henne våken om nettene med lange monologer om hvor vanskelig hun var, og filmet disse og voldtekter av henne.

Sex var noe han syntes han hadde krav på, og som han mente kunne redde forholdet deres. Hun beskriver en situasjon hvor han presset henne til analsex:

og jeg ville jo si nei, for jeg syns jo ikke ... altså det var vondt ... og han insisterte på dette, så voldsomt, så voldsomt (...) for det var liksom hvis jeg sa nei, så ødela jeg jo til ... ifølge ham, ikke sant. Og da kunne han aldri bli frisk (...) for hvis jeg var glad i ungene mine, så ville jeg gjøre sånne ting (...) men det var jo vondt og jeg grein og, ikke sant ... og ... hvis jeg ba ham om å slutte, så sluttet han ikke.

Han truet med å voldta henne, og hun svarte: *«Om jeg sier nei, så må vi jo ha sex likevel.»* Språkbruken hans var seksualisert: *«Han kom alltid med sånne hint ... veldig sånn seksuelt ladet spøker da ... som jeg ble veldig nervøs av, fordi at (...) jeg hadde jo sagt jeg ikke ville det, jeg.»*

Etter at han gjentatte ganger prøvde å kvele henne, kom hun seg vekk. Hun kontaktet politiet som reiste tiltale, og han ble dømt for vold og seksuelle overgrep. Hun har flyttet tilbake til hjemstedet, men han flyttet etter. Hun er redd for å møte ham, men politiet ville ikke gi ham besøksforbud, og familievernkontoret krever at hun må legge til rette for samvær med barna. Hun er særlig redd for at datteren som er språkløs, skal ha samvær uten tilsyn.

I «Annas» historie er den seksuelle volden systematisk og gjennomgripende fra begynnelsen, og kombinert med eskalerende psykisk vold i form av nattlige avhør, livstruende fysisk vold og vold, manglende hensyn og omsorg under graviditet og i forbindelse med fødsel. Den seksuelle volden i form av sexpress, trusler om voldtekt og smertefulle seksuelle praksiser blir forsterket av en seksualisert atmosfære med seksualisert spøk som gjør henne utrygg. Selv etter at hun er ute av forholdet, lever hun fortsatt i frykt for hans grenseløse og hensynsløse seksualiserte væremåte, og frykter at han skal forgripe seg på datteren.

I «Annas» historie er den seksuelle volden del av et systematisk voldsregime, det vi kaller et seksualisert voldsregime. Vi har hentet regimebegrepet fra Michael P. Johnson (1995; 2008) og Evan Stark (2007; 2010) som har utviklet typologier for vold i parforhold der de skiller mellom alvorlige voldsformer preget av sterk kontroll; patriarkalsk terrorisme/intimterrorisme som bærer preg av et regime, motsatt andre, mer episodiske og mindre alvorlige former for vold i parforhold. I Johnsons typologi er det kombinasjonen av fysisk vold og ekstrem kontroll som kategoriserer et voldsregime. Stark legger størst vekt på kontroll. Felles for begge er at de finner at den kontrollerende voldsformen utøves nesten utelukkende av menn mot kvinner, mens de andre voldsformene ikke er like klart kjønnet. I Johnson/Stark-typologiene er den seksuelle volden ikke fremtredende. I Johnsons typologi nevnes seksuell vold, men den blir ikke diskutert som eget fenomen. Det er bred enighet i forskningsfeltet om at seksuell vold må ses som en del av volden i parforholdet, men med vår typologi håper vi å løfte frem det spesifikke med den seksuelle volden i parforholdet. I «Annas» historie er den seksuelle volden et hovedelement i hennes underordning og undertrykkelse i relasjonen. Hans insistering på sin rett til sex, trusler om voldtekt, filming av voldtektene og seksualiserte

spøker viser hvordan Annas seksuelle vilje var fullstendig underlagt hans. Med Cornell kan vi si at han påtvinger henne sitt imaginære domene, og nekter henne å utvikle sitt eget: Hans behov og seksualitet får forrang, mens det ikke er noe rom for henne. Dette eksemplet viser at det er nødvendig å forstå hvordan seksuell vold har noen særlige kjønnede dimensjoner, som fysisk styrke og patriarkalske kulturelle forestillinger om menns seksuelle behov og kvinners plikt til å tilfredsstille. Et bredt repertoar av seksuelle voldsformer og omgangsformer inngår i et regime. Begrepet seksualisert voldsregime er en måte å beskrive de relasjonene hvor seksualiteten er et av de mest sentrale maktmidlene i relasjonen.

Handlingsevne, samtykke og grader av seksuelt press

De to formene dominerende beføling og seksualisert voldsregime ble diskutert ovenfor. Her vil vi diskutere tre av de andre formene for seksuelt press i typologien. Seksuell (selv)objektivering, sex uten vilje og sex med tvang representerer et kontinuum av grader av seksuelt press, men som likevel må ses som hendelser som er forbundet med hverandre ved at hennes seksuelle subjektivitet ikke blir ivaretatt. Hennes begjær, ønsker og seksuelle vilje er underordnet hans ønsker og vilje, og må dermed underspilles. Det vil si at de konkrete handlingene som beskrives under hver kategori, hindrer hennes mulighet til å både ivareta og utvikle et seksuelt imaginært domene. Det som gjør dem til ulike kategorier, er i hvor stor grad hennes samtykke har blitt søkt i utgangspunktet. I Cahills differensiering mellom uetisk sex og voldtekt er det på hvilke måter den andres seksuelle handlingsevne blir søkt og ivaretatt, som er avgjørende. I vår kategori sex uten tvang blir ikke kvinnenens samtykke søkt, men de blir truet og tvunget til å ha sex; det som for Cahill er definisjonen på voldtekt. Samtidig er det som Cahill påpeker seksuelle samhandlinger hvor mannen kan ha søkt samtykke, men fordi relasjonen er preget av maktulikhet, kan det å ha sex fremstå som det minste onde av flere dårlige handlingsalternativer. Hun kaller det uetisk sex, seksuelle handlinger som påføres den andre i en situasjon med implisitt press. Den relasjonelle situasjonen kvinnene er i, gjør det ofte vanskelig om ikke umulig å ivareta sin egen seksuelle subjektivitet. Kvinnene føler seg presset selv om det ikke er eksplisitt tvang involvert før den seksuelle handlingen. Den mildeste formen for press er seksuell (selv)objektivering, hvor kvinnene selv anvender sex for å oppnå en form for aksept. Presset ligger både i den relasjonelle situasjonen og i en forståelse av at deres seksualitet primært er til for ham. For våre kategorier sex uten vilje og seksuell (selv)objektivering er Cahills kritikk av samtykke som etisk standard svært relevant. Kvinnene i vår studie har kanskje samtykket til sex, men de beskriver det likevel som om deres seksuelle ønsker, behov og begjær ikke blir ivaretatt, hverken i relasjonen eller i den seksuelle samhandlingen. Viljen kan tøyes og bøyes i de situasjonene kvinnene lever i, og er dermed ikke en god nok etisk standard for rettferdige seksuelle relasjoner. Spørsmålet burde ikke være om kvinnene hadde lyst til å ha sex, men om de hadde det bra mens de hadde sex. Vi vil hevde at Cahill og Cornells vekt på ivaretagelse av seksuell handlingsevne og muligheten til å utvikle en seksuell persona er et bedre etisk rammeverk for å både forstå og begrepsfeste samhandlinger i relasjoner preget av seksuell vold.

Avsluttende kommentarer

I likhet med andre forskere (Alsaker, Moen, Baste og Morken, 2018; Thoresen og Hjemdal, 2014) har vi vist at seksuell vold i parforhold er en sentral del av partnervold. Vårt bidrag er å systematisere og teoretisere over ulike former for seksuelle krenkelser i parforhold. Ved å rette oppmerksomheten mot den seksuelle volden blir det tydelig at partnervold er et kjønnet fenomen. Kvinner er statistisk sett mest utsatt for alle former for seksualisert vold, og kvinnekroppen spesielt i noen situasjoner som graviditet og fødsel.

Vår typologi får frem spekteret av sexpress i parforhold. Kategoriene «seksuell selvobjektivering» og «sex uten vilje» viser at samtykke ikke er en tilstrekkelig forutsetning for at kvinnene skal ha gode seksuelle relasjoner, eller det som er definert her som etisk sex. I begge disse formene har hun samtykket til sex, men under betingelser som ikke ivaretar hennes seksuelle subjektivitet. Det normative idealet for seksuell subjektivitet som vi anvender her, får altså frem at sex *med* samtykke kan være uetisk. Kravene til å kunne utvikle og opprettholde en seksuell subjektivitet, formulert av Cornell til å være kroppslig integritet, mulighet til å formulere et seksuelt jeg som skiller seg fra andre, og muligheten til å utvikle og opprettholde et imaginært domene, er nærmest umulig i en relasjon preget av vold. Kontinuumsforståelsen av vold har fulgt forskningsfeltet siden 1980-tallet. Denne forståelsen har gjort og gjør det mulig å se ulike former for vold og krenkelser i sammenheng. Vår kategori «dominerende beføling» trekker på denne forståelsen og viser at det som kan se ut som milde former for seksuell trakassering som uønsket berøring, kan være del av et alvorlig voldsbilde med trusler og frykt for livet. Kategorien «dominerende beføling» peker også mot seksuell trakassering og viser at seksuelle krenkelser i parforholdet har fellestrekk med seksuelle krenkelser som skjer i andre relasjoner og kontekster.

Å se sammenhenger mellom ulike relasjoner og kontekster hvor seksuell vold forekommer, har blitt aktualisert med den offentlige debatten omkring #metoo. Siden høsten 2017 har #metoo-kampanjen satt søkelyset på seksuell trakassering og andre former for seksuelle overgrep. I Norge handlet #metoo-debatten først og fremst om seksuell trakassering og seksuelt maktmisbruk i arbeidslivet, selv om selve emneknaggens utgangspunkt var en oppfordring til å skrive #metoo i sosiale medier om alle typer seksuelle overgrep eller seksuell trakassering (Sletteland 2018, Sletteland og Helseth, 2018). I dette kapitlet har vi gjennom en analyse av voldsutsatte kvinners erfaringer med seksuell vold i parforhold forsøkt å vise sammenhenger mellom seksuelle krenkelser som foregår i andre relasjoner, ved å ta fraspark i teorier som først og fremst er utviklet til å beskrive seksuell vold generelt. Dermed har vi begynt på et teoretisk arbeid for å knytte disse feltene sammen. Særlig mener vi at idealet om alles rett til seksuell handlingsevne gjør det mulig å vise både forskjeller og likheter i relasjoner og kontekster hvor voldtekt, sexpress og seksuelle krenkelser forekommer. Vi vil hevde at ved å ta utgangspunkt i hva som hindrer seksuell handlingsevne og utvikling av seksuell subjektivitet, blir det mulig å beskrive de mange formene og fasettene seksuell vold tar i ulike relasjoner og kontekster. Når det finnes et språk for volden, blir det også lettere å bekjempe den.

Litteraturliste

- Al-Saji, A. (2010). Bodies and sensings: On the uses of Husserlian phenomenology for feminist theory *Continental Philosophy Review*, 43(1), 13–37.
- Alcoff, L. M. (2014). Sexual violations and the question of experience. *New Literary History*, 45(3), 445–462.
- Alsaker, K., Moen, B., Baste, V. & Morken, T. (2018). Seksuell tvang i ekteskap eller samboerforhold henger sammen med annen type partnervold. *Sykepleien Forskning*. doi: 10.4220/Sykepleienf.2018.70230.
- Cahill, A. J. (2001). *Rethinking rape*. Ithaca og London: Cornell University Press.
- Cahill, A. J. (2014). Recognition, desire, and unjust sex. *Hypatia*, 29(2), 303–319.
- Cornell, D. (1995). *The imaginary domain: Abortion, Pornography, and Sexual Harassment*. New York: Routledge, Chapman & Hall.
- Cornell, D. (1998). *At the heart of freedom: Feminism, sex, and equality*. Chichester: Princeton University Press.
- Dobash, R. E. & Dobash, R. P. (2015). *When men murder women*. Oxford: Oxford University Press.

- Engnes, K., Lidén, E. & Lundgren, I. (2012). Experiences of being exposed to intimate partner violence during pregnancy. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 7(1), 11199.
- Gavey, N. (2005). *Just sex. The cultural scaffolding of rape*. Hove, Brighton: Routledge.
- Gunnarsson, L. (2018). «Excuse Me, But Are You Raping Me Now?» Discourse and Experience in (the Grey Areas of) Sexual Violence. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 26(1), 4–18.
- Kelly, L. (1987). The continuum of sexual violence I Hanmer, J & Maynard, M. (red), *Women, violence and social control* (s. 46–60). London: Macmillan Press.
- Kelly, L. (1988). How women define their experiences of violence. I Yllo, K & Bograd, M (red) *Feminist perspectives on wife abuse* (pp. 114-132). Thousand Oaks: Sage.
- Kelly, L. (2012). Standing the test of time? Reflections on the concept of the continuum of sexual violence. I Brown, J. & Walklate, S. (red.), *Handbook on sexual violence* (s. xvii–xxv). London: Routledge.
- Kripos. (2017). *Nasjonal drapsoversikt. Drap i Norge 2008–2017*. Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/drap/drapsoversikt-kripos-2017.pdf>
- Marcus, S. (1992). Fighting Bodies, Fighting Words: A Theory and Politics of Rape Prevention. I Butler, J. & Scott, J. W. (red.), *Feminists Theorize the Political* (s. 385–404). New York: Routledge.
- Meyer, A. H. (2018, 28.03). Drap til lyst. *Klassekampen*. Hentet fra <https://www.klassekampen.no/article/20180328/ARTICLE/180329968>
- Mohanty, C. T. (2003). «Under western eyes» revisited: Feminist solidarity through anticapitalist struggles. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(2), 499–535.
- Moi, T. (1998). *Hva er en kvinne?: Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal.
- Scott, J., W. (1992). Experience. I Butler, J. & Scott, J. W. (red), *Feminists Theorize the Political*. New York & London, Routledge.
- Skeggs, B. (1997). *Formations of class & gender: Becoming respectable* (Vol. 51). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Skilbrei, M.-L., & Stefansen, K. (2018). *Seksuell vold: En samfunnsvitenskapelig innføring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Skjorten, K. (1988). *Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforhold* (Magistergradsavhandling). Institutt for kriminologi og strafferett, Oslo.
- Sletteland, A. (2018). Da #metoo kom til Norge. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(03), 142–161.
- Sletteland, A. & Helseth, H. (2018). *Det jeg skulle sagt: Håndbok mot seksuell trakassering*. Oslo: Manifest forlag.
- Smart, C. (1995). *Law, crime and sexuality: Essays in feminism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Stefansen, K., Smette, I. & Bossy, D. (2014). Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket beføling. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 38(01), 3–19.
- UNODC. (2018). *Global Study On Homicide Gender-related killing of women and girls 2018*. Hentet fra: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf
- Vatnar, S. K. B., Friestad, C. & Bjørkly, S. (2017). Intimate partner homicide in Norway 1990–2012: Identifying risk factors through structured risk assessment, court documents, and interviews with bereaved. *Psychology of Violence*, 7(3), 395–405. doi:10.1037/vio0000100